

การสร้างความเป็นญี่ปุ่นใน เมนามุโนะซังเงสึ ของอิวากิ ยูจิโร

ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย*
ยูซุเกะ โทมินางะ**

บทคัดย่อ

อิวากิ ยูจิโรได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่อง *คูกรรม* และเขียนวรรณกรรมเรื่อง *เมนามุโนะซังเงสึ* ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารสิ่งที่อยากจะพูดเกี่ยวกับ *คูกรรม* ผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างความเป็นญี่ปุ่นใน *เมนามุโนะซังเงสึ* จากการศึกษาพบว่าแม้ว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้จะมี ความทับซ้อนกันของเรื่องราวและการสร้างตัวละครก็ตาม แต่การนำเสนอความเป็นคนญี่ปุ่นใน *เมนามุโนะซังเงสึ* ผ่านความทรงจำทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่ขุนยวมนั้นได้โต้กลับวาทกรรมความเป็นคนญี่ปุ่นของโกโบริใน *คูกรรม* และได้เสนอความเป็นคนญี่ปุ่นแบบอุดมคติที่มุ่งทำความเข้าใจคนไทยและความเป็นไทยเพื่อนำมาสู่สัมพันธภาพอันดีของทั้ง 2 ชาติ ด้วยเหตุนี้ การนำเสนอความเป็นญี่ปุ่นภายในพื้นที่ขุนยวมของวรรณกรรมเรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ชาตินิยมของผู้เขียนอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: เมนามุโนะซังเงสึ; ความเป็นญี่ปุ่น; ขุนยวม; สงครามโลกครั้งที่ 2

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ติดต่อได้ที่: Thanabhorn.t@cmu.ac.th

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ติดต่อได้ที่: Yusuke.t@cmu.ac.th

The Construction of Japaneseness in *Menamu no Zangetsu* by Iwaki Yujiro

Thanabhorn Treeratsakulchai^{*}

Yusuke Tominaga^{**}

Abstract

Inspired by Thai novel *Sunset at Chaophraya (Khu Kam)*, Iwaki Yujiro wrote *Menamu no Zangetsu* with the aim to communicate what he wishes to convey about *Khu Kam*. The objective of this article was to analyze the construction of Japaneseness in *Menamu no Zangetsu*. The results indicated that although the story and characters in the two novels overlap to some extent, the representations of Japaneseness in *Menamu no Zangetsu* through memories of events during World War II in the Khun Yuam area counteract the discourse of Kobori's Japaneseness in *Khu Kam*. The author represents an ideal of Japanese man striving to understand Thai people and their Thainess in order to build good relations between the two countries. For these reasons, the presentation of Japaneseness in the Khun Yuam area in this novel obviously reflects the author's nationalistic ideals.

Keywords: *Menamu no Zangetsu*; Japaneseness; Khun Yuam; World War II

^{*} Assistant Professor, Japanese Section, Department of Oriental Languages, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, e-mail: Thanabhorn.t@cmu.ac.th

^{**} Lecturer, Japanese Section, Department of Oriental Languages, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, e-mail: Yusuke.t@cmu.ac.th

1. บทนำ

หากกล่าวถึงวรรณกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวความรักของคนไทยกับคนญี่ปุ่นแล้ว *คู่กรรม* คงเป็นวรรณกรรมเรื่องแรกๆ ที่ทุกคนกล่าวถึง *คู่กรรม* ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารศรีสยาม เมื่อ พ.ศ. 2508 และถูกรวบรวมโดยสำนักพิมพ์ศิลปบรรณการ พ.ศ. 2512 ทมยันตีได้เคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแรงบันดาลใจในการเขียนเรื่อง *คู่กรรม* ว่าเกิดจากการสะดุดใจคำจารึกบนหลุมศพทหารสัวยาดิเนเธอร์แลนด์คนหนึ่งที่สูงสามทหารสัมพันธมิตรดอนรัก จังหวัดกาญจนบุรี โดยคำจารึกนั้นมีใจความว่า ทหารผู้นั้นเป็นลูกชายเพียงคนเดียวของครอบครัวที่มาเสียชีวิตที่ประเทศไทย โดยที่ผู้เป็นพ่อแม่มีอาจมาร่วมฝังศพของลูกชายได้ (แวกะล่องหนังไทย, 2538) เพื่อบรรยายสภาพบ้านเมืองในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้สมจริง ทมยันตีไม่เพียงแค่อ่านคำหาข้อมูลเกี่ยวกับสงครามเพียงเท่านั้น หากแต่ยังอาศัยความทรงจำเกี่ยวกับสงครามในวัยเด็กและการพูดคุยกับคนรู้จักที่เคยเป็นทหารฝ่ายสัมพันธมิตรมาก่อน¹ แล้วสร้างตัวละครโกโบริขึ้นจากนายพลนากามูระ อาเกโตะ ผู้บัญชาการกองกำลังญี่ปุ่นประจำเขตประเทศไทยในสมัยนั้น โดยได้รับการบอกเล่าเรื่องราวของนายพลนากามูระมาจากบิดาที่รับราชการทหาร (สรรพสิริ วิริยศิริ, 2533)

ความรักของโกโบริและอังศุมาลินไม่เพียงแต่ครองความนิยมในหัวใจของชาวไทยเท่านั้น² แม้แต่ชาวญี่ปุ่นก็ให้ความสนใจต่อความโด่งดังและกระแสของ *คู่กรรม* อย่างมาก จากปรากฏการณ์ความนิยม *คู่กรรม* นี้ได้ทำให้ผู้หญิงไทยเห็นคนญี่ปุ่นแล้วเรียกว่า “โกโบริ” (高橋勝幸 2007) ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการผลิตซ้ำของ

¹ สามารถศึกษาเบื้องหลังเกี่ยวกับการเขียน *คู่กรรม* ของทมยันตีเพิ่มเติมได้ที่ วิศวานา. (2548). *กลวิธีการเขียนนวนิยายสไตน์ทมยันตี*. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม, น. 152-165.

² โดยจะเห็นได้จากการที่ *คู่กรรม* ถูกตีพิมพ์ซ้ำ 16 ครั้ง นำมาสร้างเป็นละคร 6 ครั้ง (เมื่อ พ.ศ. 2513 พ.ศ. 2515 พ.ศ. 2521 พ.ศ. 2533 พ.ศ. 2547 พ.ศ. 2556) เป็นภาพยนตร์ 4 ครั้ง (เมื่อ พ.ศ. 2516 พ.ศ. 2531 พ.ศ. 2538 พ.ศ. 2556) และละครเวทีมิวสิคัล 2 ครั้ง (เมื่อ พ.ศ. 2547 และ พ.ศ. 2550) (นัทธนัย ประสานนาม, 2559, น.448-449)

คู่กรรม ผ่านสื่อต่างๆ ได้ประกอบสร้างและหล่อหลอมภาพตัวแทนคนญี่ปุ่นและญี่ปุ่นลักษณะหนึ่งขึ้นในสังคมไทย จากประเด็นนี้ เอิวิตรา ศิริสาตร์ (2553) มองว่า ทมยันตีสร้างความญี่ปุ่นที่ใจไม่ลวงถึงพฤติกรรมด้านลบเกี่ยวกับญี่ปุ่นและนำเสนอภาพแทนด้านบวกผ่านตัวละครโกโบริ ในขณะที่นัทธนัย ประสานนาม (2559) เห็นว่า คู่กรรม ได้นำเสนอพฤติกรรมด้านลบของญี่ปุ่น เพียงแต่เลือกนำเสนอผ่านตัวละครที่ไม่สำคัญ แม้ความเป็นญี่ปุ่นในเรื่องคู่กรรมนั้นผูกอยู่กับอัตลักษณ์ของศัตรู แต่อัตลักษณ์ของศัตรูในเรื่องนี้กลับถูกสร้างความลึกโดยการบอกเล่าความคิดของศัตรู จึงส่งผลให้ความเป็นมนุษย์ของศัตรูปรากฏเด่นชัดกว่าความเป็นญี่ปุ่น

ค.ศ.1978 คู่กรรม ถูกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นครั้งแรกโดยนิชิโนะ จุนจิโร่ (西野 順治郎) ใช้ชื่อเรื่องว่า เมนามุโอะซันโซ (『メナムの残照』) แนนอนว่าภายหลังจากการที่ฉบับแปลได้ออกสู่สายตาผู้อ่านชาวญี่ปุ่นแล้ว เสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านชาวญี่ปุ่นต่อตัวละครโกโบริได้ปรากฏอย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า ประเทศญี่ปุ่น “ไม่มีอาหารที่อ่อนแอเช่นนั้น” (くらゐ会館 n.d.) “โกโบริใจดีเกินไป เป็นทหารที่ไม่ดี” (ทมยันตี, 2547, น.129) จากความนิยมของ คู่กรรม ทำให้อิวากิ ยูจิโร่ (岩城雄次郎) มักถูกถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อคู่กรรมบ่อยครั้งจากผู้สื่อข่าวและนักเขียนชาวไทย ซึ่งอิวากิได้ตอบว่า “ผมมีสิ่งที่ยากจะพูดมากมายแต่ก็ได้แต่ตอบไว้เช่นนี้ว่า “เร็วๆ นี้ ผมจะเขียนเรื่องราวโศกนาฏกรรมความรักในสงครามแปซิฟิกที่ใช้จากประเทศไทย ผมคิดว่าเรื่องนี้จะป็นคำตอบได้” (岩城雄次郎 n.d. : 「序章」)

อิวากิ ยูจิโร่จบการศึกษาแผนกภาษาไทยที่ Tokyo University of Foreign Studies จากนั้นได้ทำงานสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนเตรียมอุดมของเทศบาลโตเกียวเป็นเวลา 10 ปี ใน พ.ศ. 2513 อิวากิได้เดินทางมายังประเทศไทยเป็นครั้งแรกในฐานะผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่น โดยประจำอยู่กรมวิเทศสหการเป็นเวลา 3 ปี ขณะเดียวกันก็ได้สอนภาษาญี่ปุ่นที่สถาบันต่างๆ ใน พ.ศ. 2516 และได้เป็นอาจารย์ประจำที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาที่อยู่ประเทศไทยตอนนั้น อิวากิได้รู้จักกับนักวรรณกรรมคนสำคัญของไทยหลายคน แม้ว่าใน พ.ศ. 2521 อิวากิได้เดินทางกลับไปที่ประเทศญี่ปุ่นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาญี่ปุ่นและผลิตงานเขียนเกี่ยวกับประเทศไทยจำนวนมากทั้งในภาษา

ไทยและภาษาญี่ปุ่น ด้วยความทุ่มเทและมุ่งมั่นต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยโดยตลอดมา อิวากิจึงได้รับรางวัลเสจจิอวกะเคส-นาคะประทีป พ.ศ. 2537 รางวัลสุนทรภะ พ.ศ. 2551 จากสมาคมนักแปลและล่ามแห่งประเทศไทย และรางวัลผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น (ชาวต่างประเทศ) จากกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2552

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2548 อิวากิได้เขียนนวนิยายเรื่อง *เมนามุโนะซังเงสึ* (「メナムの残月」) แปลชื่อเป็นภาษาไทยได้ว่า “จันทร์ค้างฟ้า ณ แม่น้ำเจ้าพระยา” นวนิยายเรื่องนี้ตีพิมพ์เป็นตอนในหนังสือพิมพ์ *บางกอกซูโฮ* หนังสือพิมพ์ภาษาญี่ปุ่นที่พิมพ์ในประเทศไทย ตั้งแต่วันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ถึงฉบับวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 *เมนามุโนะซังเงสึ* เป็นเรื่องราวโศกนาฏกรรมความรักระหว่างนายทหารญี่ปุ่นและหญิงไทยในอำเภอยายม จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เขียนขึ้นจากชีวิตจริงของยายแก้ว จันทสีมา ยายแก้วเดิมเป็นแม่ค้าขายผลไม้ ได้พบกับนายทหารญี่ปุ่นชื่อว่าจ่าสิบเอกฟูกุตะ ฮิเดโอะ เมื่อครั้งที่หนีมาพักอาศัยอยู่ที่วัดโพธาราม ในครั้งนั้นจ่าสิบเอกฟูกุตะป่วยเป็นโรคบิด ยายแก้วได้ปรึกษาหาทางช่วยรักษาจ่าสิบเอกฟูกุตะกับพ่อจนจ่าสิบเอกฟูกุตะหายดี เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณจ่าสิบเอกฟูกุตะจึงช่วยงานต่างๆ ในบ้านยายแก้วมาโดยตลอด ด้วยความที่ยายแก้วเป็นสาวงามจึงมีชายหนุ่มมาสนใจหลายคน หนึ่งในนั้นเป็นลูกชายของตำรวจในอำเภอยายม ทว่าพ่อของยายแก้วไม่ชอบตำรวจจึงยกยายแก้วให้จ่าสิบเอกฟูกุตะเพราะประทับใจในความขยันทำงานของเขา จ่าสิบเอกฟูกุตะเดิมเป็นทหารฝ่ายซ่อมบำรุงไฟฟ้า จึงมีความสามารถประดิษฐ์ของต่างๆ รวมทั้งปืนเพื่อนำไปขายจนสร้างฐานะให้ครอบครัว ในด้านชีวิตสมรสทั้งคู่แต่งงานอยู่กินกันมาประมาณ 10 ปี ให้กำเนิดบุตรชาย 2 คน ใน พ.ศ. 2494 ซึ่งเป็นปีที่ให้กำเนิดบุตรชายคนที่ 2 มีตำรวจ 2 นายมาจับกุมจ่าสิบเอกฟูกุตะในข้อหาละเมิดกฎหมายไทยเนื่องจากไม่จดทะเบียนสมรส จึงไม่มีสิทธิ์อยู่อาศัยในแผ่นดินไทยต่อไป จ่าสิบเอกฟูกุตะจึงถูกคุมตัวไป เล่าต่อกัน

³ ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจาก *เมนามุโนะซังเงสึ* ยังไม่ถูกรวบรวมเล่มตีพิมพ์จำหน่าย และผู้เขียนไม่สามารถสืบค้นหนังสือพิมพ์ *บางกอกซูโฮ* ฉบับย้อนหลังได้ ผู้เขียนจึงได้ติดต่ออาจารย์อิวากิเพื่อขอรับต้นฉบับนิยายเรื่องนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณอาจารย์อิวากิเป็นอย่างสูงในความอนุเคราะห์มา ณ ที่นี้

ว่าระหว่างถูกจับกุม จำสิบเอกพุทฺธะพยายามหลบหนีจึงถูกยิงก่อนถูกควบคุมตัวส่งไปกรุงเทพฯ ต่อมาถูกส่งตัวเข้าคุกและป่วยหนักจนเสียชีวิตในที่สุด (岩城雄次郎 2017年2月)

จากเรื่องราวความรักของยายแก้วและจำสิบเอกพุทฺธะ อิวากิได้นำมาเขียนเป็นเรื่องราวของโอโบริ ทหารญี่ปุ่นที่ได้รับคำสั่งให้ล่าถอยจากพม่าเข้ามายังอำเภอขุนยวมในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างรอคำสั่งจากกองทัพต่อไป โอโบริได้ใช้ชีวิตในขุนยวมและเรียนภาษาไทยจากกัญญา พยาบาลสาวไทย เมื่อสิ้นสุดสงคราม โอโบริตัดสินใจไม่กลับญี่ปุ่นและเริ่มชีวิตใหม่ที่ขุนยวม แม้ว่าจะต้องเผชิญกับศัตรูผู้หมายปองกัญญาและคนไทยที่ไม่พอใจต่อคนญี่ปุ่นก็ตาม โอโบริก็สามารถเอาชนะอคติเหล่านั้นด้วยความจริงใจ ความสัมพันธ์ของโอโบริและกัญญาได้ก่อตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนทั้งคู่แต่งงานกันและมีลูกสาวด้วยกัน วันหนึ่งโอโบริถูกตำรวจจับกุมและถูกส่งตัวไปกรุงเทพฯ ด้วยข้อหาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับกัญญา ขณะที่พยายามหนีกลับมายังขุนยวมอีกครั้ง โอโบริได้ถูกตามล่าโดยกลุ่มล่าขุมทองทหารญี่ปุ่นและถูกยิงจนเสียชีวิตในที่สุด

จากเรื่องย่อข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า *คู่กรรม* ได้ส่งอิทธิพลต่อ *เมนามุโนะซังเงสึ* โดยจะเห็นได้จากจุดร่วมในการถ่ายทอดเรื่องราวโศกนาฏกรรมความรักระหว่างทหารญี่ปุ่นและหญิงไทยและการจงใจตั้งชื่อตัวละครทหารญี่ปุ่นต่าง ๆ พ้องกับชื่อโกโบริ เช่น โคโบริ และ โอโบริ อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่งนั้น ขณะที่ความเป็นญี่ปุ่นที่สะท้อนผ่านตัวละครโกโบริใน *คู่กรรม* นั้นคือ “คนดี” ที่ “พลัดบ้านเมืองมา” (ทมยันตี, 2537, น.69-70) และ “ไม่เคยมีข่าวคราวอันร้ายกาจใดๆ” ของกองทัพญี่ปุ่น (ทมยันตี, 2537, น.457) อีกทั้งญี่ปุ่นในฐานะผู้ถูกรานใน *คู่กรรม* นั้นยังถูกกลบเกลื่อนให้เป็นเพียงผู้ที่ “ไม่รู้ไม่เห็นอะไรด้วยนอกจากมาทำตามหน้าที่” “จะโทษว่าเป็นความผิดของแกไม่ได้” (ทมยันตี, 2537, น.241) ภาพประทับ (stereotype) ของกองทัพญี่ปุ่นที่โหดร้ายป่าเถื่อนในช่วงสงครามที่มักถูกนำเสนอซ้ำ ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ จึงถูกพรางด้วยความมีมนุษยธรรมและภาพด้านบวกตามที่เอวิตรา ศิริสาตร์ (2553) และนัทธนิย ประสานนาม (2559) ได้วิเคราะห์ไว้ก็ตาม แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้อ่านชาวญี่ปุ่นกลับดูเหมือนจะไม่ได้พอใจภาพด้านบวกนี้ ดังเช่นอิวากิที่ลุกขึ้นมา

โต้ตอบความเป็นญี่ปุ่นที่หมยันตีสร้างขึ้นผ่าน เมนามุโนะซังเงสึ วรรณกรรมเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่น่าสนใจที่จะศึกษาการโต้กลับมายาภาพของโกโบริ และการนิยามความเป็นญี่ปุ่นในสังคมไทยที่ควรจะเป็นผ่านสายตาของนักเขียนชาวญี่ปุ่นที่เคยใช้ชีวิตในไทยและมีความสนใจในประวัติศาสตร์และวรรณกรรมไทยอย่างแนบแน่นภายใต้พื้นที่ขุนยวม ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งในความทรงจำช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ของไทยและญี่ปุ่น

2. ความทรงจำร่วมของชาวขุนยวมสู่วรรณกรรม

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นร่วมกับรัฐบาลไทยได้สร้างเส้นทางเดินทัพในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อผ่านไปยังพม่า 2 เส้นทางคือ 1) เส้นทางแม่มาลัย-ปาย-แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม และ 2) เส้นทางแม่แจ่ม-ขุนยวม-ตอแพ-ห้วยต้นนุ่น (รัศมี ชูทรงเดช, 2556, น.12) ช่วงปลายสงครามเกิดการปะทะรุนแรงที่เมืองอิมพาลและโคธิมาในประเทศอินเดีย กองทัพญี่ปุ่นถูกล้อมและตีแตก จึงได้ถอยร่นเข้ามาพักพิงและตั้งหลักในบริเวณอำเภอขุนยวมตั้งแต่กลาง พ.ศ. 2486 ทหารญี่ปุ่นเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ที่ขุนยวมจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2488 (เชิดชาย ชมรัช, 2555, น.23-25)

ระหว่างช่วง พ.ศ. 2520-2521 คณะทหารผ่านศึกและญาติชาวญี่ปุ่นได้ประสานงานกับกระทรวงการต่างประเทศผ่านทางสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย โดยขอเข้ามาสำรวจว่ามีศพทหารญี่ปุ่นถูกฝังที่ใดบ้างในประเทศไทยและขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการขุดโครงกระดูกทหารญี่ปุ่น ภายหลังจากการขุดค้นโครงกระดูกในครั้งนั้นอดีตทหารญี่ปุ่นก็ได้เข้ามาสร้างอนุสรณ์สถานต่างๆ ไว้ภายในอำเภอขุนยวม (เชิดชาย ชมรัช, 2555, น.396-400) ต่อมา พ.ศ. 2538 พันตำรวจโทเชิดชาย ชมรัชได้เข้ามาดำรงตำแหน่งที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอขุนยวม ระหว่างที่ออกพื้นที่ได้เห็นวัตถุสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มากมาย ด้วยความสนใจของเก่า จึงได้ซื้อเก็บสะสมไว้ จนกระทั่ง พ.ศ. 2539 พันตำรวจโทเชิดชายได้นำของสะสมส่วนหนึ่งมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของขุนยวมและเริ่มสืบค้น

เรื่องราวของขุนยวมในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการพูดคุยกับผู้คนในท้องถิ่น⁴ พ.ศ. 2541 จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รับงบประมาณจำนวน 138,470 บาทจากมูลนิธิเอโตะ ประเทศญี่ปุ่น (慧燈財団) สำรวจเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 ที่อำเภอเมือง อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า และ อำเภอขุนยวม (ไทยรัฐ, 2541) พ.ศ. 2542 บริษัท เฌอ กรีน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเอโตะได้เข้ามาดำเนินโครงการศึกษาอนุรักษ์แหล่งฝังศพทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดแม่ฮ่องสอนและออกแบบภูมิทัศน์รอบๆ พิพิธภัณฑฯ และสร้างวิถีทัศนความรักระหว่างทหารญี่ปุ่นกับสาวไทใหญ่จนทำให้ชื่อเสียงของยายแก้วโด่งดังทั้งในและต่างประเทศ⁵ (รัศมี ชูทรงเดช, 2556, น.33)

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การก่อตั้งพิพิธภัณฑฯ สงครามโลกครั้งที่ 2 ของขุนยวมได้รับความสนใจจากชาวญี่ปุ่นก็คือการ “เขียนประวัติทหารญี่ปุ่นไปตามความจริง ซึ่งไม่เหมือนกับพิพิธภัณฑฯ ที่จังหวัดกาญจนบุรี ได้เขียนเรื่องราวของทหารญี่ปุ่นไปในทางไม่ดีและไม่ตรงกับความเป็นจริง”⁶ ทั้งนี้เนื่องจากพิพิธภัณฑฯ แห่งนี้ “นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมักสะท้อนออกมาในแง่บวกและโรแมนติก” ที่ “เน้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนไทยและทหารญี่ปุ่นผ่านการบอกเล่า

⁴ ดูเพิ่มเติมได้ที่ เชิดชาย ชมรวัช. (ม.ป.ป.). “ทหารญี่ปุ่นในความทรงจำของชาวขุนยวมในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2.” *คู่มือนำชมพิพิธภัณฑฯ สงครามสงครามโลกครั้งที่สอง อำเภอขุนยวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน*. (เอกสารอัดสำเนา) และ เชิดชาย ชมรวัช. (2555). *ย้อนรอยความทรงจำที่ขุนยวม*. เชียงใหม่: นันทกานต์กราฟฟิค-การพิมพ์. อนึ่ง ข้อเขียนบางส่วนก็ได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดยทาเคดะ โคอิจิ (武田浩一) เผยแพร่ในรูปแบบหนังสือและโฮมเพจที่ชื่อว่า 「第二次世界大戦でのクンユムの人々の日本の兵隊さんの思い出」 ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เข้าถึงจาก <http://www5f.biglobe.ne.jp/~thai/index.html> เดิมผู้ดูแลโฮมเพจคือสำนักงานเชิดชัย ชมรวัช สาขาประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการดูแลโฮมเพจนี้ได้ยุติลงเนื่องจากพันตำรวจโทเชิดชายได้เสียชีวิตแล้ว

⁵ โดยจะเห็นได้จากการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับพิพิธภัณฑฯ ตามสื่อต่างๆ และการที่ NHK เข้ามาถ่ายทำสารคดีใน พ.ศ. 2543 (เชิดชาย ชมรวัช, 2555, น.135)

⁶ จดหมายของทาเคดะ โคอิจิเขียนถึงพันตำรวจโทเชิดชาย ชมรวัช เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 (เชิดชาย ชมรวัช, ม.ป.ป., น.101)

เรื่องของความรักของยายแก้ว จันทสีมากับนายทหารญี่ปุ่นสิบเอกฟูกูตะ” (รัศมี ชูทรงเดช, 2556, น. 41) นอกจากนี้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ยังทำให้ “ทหารญี่ปุ่นกลายเป็นบุคคลที่ได้รับความชื่นชมจากคนในท้องถิ่น” “ภาพทหารญี่ปุ่นจากสายตาชาวบ้าน ขุนยวมกัตเซาะมโนทัศน์ “ทหารญี่ปุ่นที่โหดร้าย” ลงไป” (ชวสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2556, น.65) ด้วยเหตุนี้ ความทรงจำของผู้คนในขุนยวมที่ถูกเลือกหยิบมารวบรวม คัดเลือก และส่งต่อผ่านพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งถูกผลักดันให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการรื้อฟื้นความทรงจำของผู้คนในท้องถิ่นผ่านงบประมาณของผู้อุปถัมภ์ (agent) ชาวญี่ปุ่นนั้นได้ถูกนำมาจัดระเบียบใหม่จนกลายเป็นความทรงจำร่วมทางสังคม⁷ กล่าวคือ ขุนยวมที่ถูกนำเสนอผ่านชีวิตรักของยายแก้วนั้นได้กลายเป็น “ภาพตัวแทนความจริงของมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น” (รัศมี ชูทรงเดช, 2556, น.42) ไม่ต่างจากเรื่องราวของโกโบริ และอังศุมาลินที่ผลิตซ้ำภาพแทนสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น โดยความทรงจำร่วมนี้ได้ถูกนำมาใช้ภายใต้เป้าหมายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวอำเภอขุนยวม⁸ (รัศมี ชูทรงเดช, 2556)

มีนาคม พ.ศ. 2547 อิวากิได้เดินทางมาเยือนพิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ของขุนยวมครั้งแรกและได้บันทึกไว้ว่าขุนยวมเป็นสถานที่ที่ชาวญี่ปุ่นน้อยคนนักจะรู้จัก พิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ของขุนยวมที่นำเสนอมิตรภาพระหว่างคนไทยและคนญี่ปุ่นนั้นทำให้เขารู้สึกประทับใจอย่างมาก แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กาญจนบุรีที่เน้นนำเสนอความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่น โดย

⁷ ในงานของจุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม (2559, น.33-38) กล่าวถึงความทรงจำร่วม (Collective Memory) ไว้ว่า ความทรงจำของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับสภาพทางสังคมหรือบริบททางสังคม ด้วยเหตุนี้ความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยสังคม กล่าวคือ สังคมจะเป็นผู้ตัดสินว่าอะไรที่สามารถจดจำได้ หน้าที่หลักของความทรงจำร่วมคือทำให้คนในสังคมสามารถรวมกลุ่มและมีอัตลักษณ์ร่วมกันได้ อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้อย่างมีเป้าหมายตามความต้องการของแต่ละกลุ่มได้อีกด้วย

⁸ พ.ศ. 2552 จังหวัด เทศบาลตำบลขุนยวม และสมาคมมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่นมีโครงการปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีแผนพัฒนาให้ขุนยวมเป็นเมืองญี่ปุ่น (Little Japan) แต่ถูกต่อต้านโดยชุมชนท้องถิ่น (รัศมี ชูทรงเดช, 2556, น.34)

เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวชีวิตรักของยายแก้วที่ฟังแล้วสะเทือนใจอย่างมากมายนั้นทำให้เขาไม่สามารถปล่อยให้เรื่องนี้ผ่านไปเฉยๆ ได้ (岩城雄次郎 2017年1月) หลังจากนั้นอีกได้เดินทางไปขุนยวมอีกหลายครั้งได้พบกับพันตำรวจโทเชิดชาย ชมธวัช ได้สัมภาษณ์ยายแก้วและครอบครัว พร้อมด้วยชาวขุนยวมอื่นๆ ที่เคยผ่านประสบการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 (岩城雄次郎 2017年6月) จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างจริงจังเช่นนี้ *เมนามูโนะซังเงสึ* จึงเป็นนวนิยายที่ก่อร่างจากเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์และความทรงจำของชาวขุนยวม สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นจากชื่อเรื่องที่แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “จันทร์ค้างฟ้า ณ แม่น้ำเจ้าพระยา” ที่ซ้อนทับกับเรื่องเล่าความทรงจำได้ดวงจันทร์ของทหารญี่ปุ่นและของคนไทยในขุนยวม¹⁰ ที่เคยได้ใช้เวลายามค่ำคืนนอนดูดวงจันทร์และร้องเพลงร่วมกับเหล่าทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามฯ “ดวงจันทร์” สะท้อนถึงมิตรภาพของทั้ง 2 ชาติที่เกิดขึ้นในขุนยวมและยังคงกระจำค้างฟ้าให้เห็นเป็นร่องรอยความทรงจำของผู้คนจวบจนทุกวันนี้

แม้ว่า *เมนามูโนะซังเงสึ* จะผลิตซ้ำความทรงจำของชาวขุนยวมโดยนำเรื่องราวความรักโรแมนติคของยายแก้วและทหารญี่ปุ่นมาเล่าใหม่ไม่ต่างจาก “ภาพตัวแทนความจริงของมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น” ที่พิพิธภัณฑสถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ของ

⁹ ชื่อเรื่อง *เมนามูโนะซังเงสึ* (『メナムの残月』) คาดว่าชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากชื่อ *เมนามูโนะซันโซ* (『メナムの残照』) ที่แปลจาก *Sunset at Chaophraya* อันเป็นชื่อฉบับภาษาอังกฤษของ *คู่กรรม* โดยนัยของชื่อนี้อาจสะท้อนถึงภาพโศกนาฏกรรมความรักของโกโบริ (ลูกพระอาทิตย์) และอังศุมาลิน (ดวงอาทิตย์)

¹⁰ เช่น การเล่าความทรงจำของ ร.อ.ดร. โทโมโยชิ อิโนอุเอะผ่านบทกวี “แต่เพื่อน.....ต่างแดน” ที่ประพันธ์ไว้เมื่อ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2529 และจารึกไว้หน้าพิพิธภัณฑสถานว่า “เพื่อฝันปรารถนา ชีวิตพลีไปสู่สงคราม / หวงห้วง มาตุคาม แม้ถูกจองจำ ไร้เสรี / ถูกคนดูแลจนยากไร้ หากอบอ้อมด้วยใจ เมตตาจิต / ๔๐ ปีก่อน....สี่ยวหนึ่งของชีวิต หากแจ่มกระจ่าง ในความทรงจำ / ความกรุณาที่มีให้นั้นเกินขอบเขตกันของภาษา / ใครเล่าจะลืมความเมตตา จวบจนสิ้น ชีวาวาย / ยามเหงา เสร้าโศกทุกข์ทน อดทนเงยหน้ามอง ฝันฟ้า / ด้วยความทรงจำ ที่ยังตรึงตรา เห็นฝันฟ้า ดวงจันทร์ สองงาม / ไม่ว่าอยู่ที่ไหน ญี่ปุ่นหรือไทย กันเล่า / ต่างมีพรพรรณ ต่างเผ่า เราอยู่ใต้จันทร์เจ้า ดวงเดียวกัน (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

ขุนยวมได้นำเสนอก็คือตาม แต่ประเด็นที่น่าสนใจจากวรรณกรรมเรื่องนี้ก็คือการใช้พื้นที่ขุนยวมในการโต้กลับภาพตัวแทนทหารญี่ปุ่นในฐานะ “ผู้ร้าย” และนำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นคนญี่ปุ่น” ของผู้เขียนไว้อย่างน่าสนใจ

3. ความเป็นคนญี่ปุ่นใน เมนามุโอะซังเงสึ

เมนามุโอะซังเงสึ ถูกเล่าผ่านมุมมองของโอโบริเป็นหลัก โอโบริได้ถ่ายทอดความเป็นมนุษย์ของทหารญี่ปุ่นระหว่างสงครามผ่านเรื่องเล่าต่างๆ (ที่ถูกเล่าผ่านความทรงจำของผู้คนในขุนยวมมาก่อน) เช่น เรื่องราวของโอยามะที่ได้ฆ่าคนรักชาวกะเหรี่ยงที่แม่น้ำสาละวินก่อนที่จะฆ่าตัวตายตามเนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากกองทัพให้พาคนรักมาที่ขุนยวมได้¹¹ เรื่องราวของอุราเบะที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสหนีเข้ามายังชายแดนไทยและได้พบรักกับสาวกะเหรี่ยง อุราเบะตัดสินใจหลบหนีออกจากกองทัพ ปฏิเสธความเป็นคนญี่ปุ่นและใช้ชีวิตกับสาวกะเหรี่ยง¹² ผสมผสานกับเรื่องเล่าจากจินตนาการของผู้เขียน เช่น เรื่องราวของโอโบริที่ไม่กล้ายิงทหารฝ่ายสัมพันธมิตรที่กำลังนั่งดูรูปครอบครัว หรือการตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ทั้งระเบิดปรมาณูที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ

ทว่า สงครามนั้นทำให้การฆ่าคนชาติศัตรูเป็นสิ่งชอบธรรม การไม่ฆ่าทั้งๆ ที่สามารถฆ่าได้จึงเป็นสิ่งที่ผิดวิสัยจากสงคราม แต่การที่ญี่ปุ่นถูกทิ้งระเบิดปรมาณูอย่างรุนแรงที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ จนทำให้ผู้คนบริสุทธ์กว่าแสนชีวิตถูกสังหารในคราวเดียวนั้นเรียกว่า

¹¹ ถ่ายทอดจากความทรงจำของชาวขุนยวม ดูเพิ่มที่ “บางครั้งความรักก็อยู่เหนือกฎเกณฑ์ของสงคราม” (เชิดชาย ชมรวัช, 2555, น.244-251) และ 「タイ王国万華鏡 タイ緬国境の住民と日本軍將兵たち 第6話」 (岩城雄次郎 2017年6月)

¹² ถ่ายทอดจากความทรงจำของชาวขุนยวม ดูเพิ่มที่ “อุลาเฝ” (เชิดชาย ชมรวัช, 2555, น.380-391) และ 「タイ王国万華鏡 タイ緬国境の住民と日本軍將兵たち 第6話」 (岩城雄次郎 2017年6月25日)

เป็นเรื่องปกติสามัญของสงครามได้หรือ? ทหารญี่ปุ่นที่หนีจาก กองทัพที่พม่า พวกนี้นับได้ว่าเป็นพวกขายชาติ พวกทรยศชาติ แต่ ถึงแม้จะทรยศต่อชาติก็ตาม พวกเขาก็คือผู้ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมนุษย์ คนหนึ่ง (岩城雄次郎 n.d.: 「敗戦の時」)¹³

นอกจากเรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้ อิวากิยังได้นำเสนอสมภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ ออกของผู้แพ้สงครามที่ไม่ต้องการกลับบ้านเกิดเนื่องจากไล่ล่าต่อผู้ที่อยู่เบื้องหลัง และองค์จักรพรรดิ ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถใช้ชีวิตต่อในขุนยวมได้เพราะเกรง จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนที่หนี ทหารหลายนายจึงเลือกที่จะปลิดชีวิตตนเอง ในที่สุด เรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกเลือกมาโต้ตอบภาพตัวแทน “ผู้ร้าย” ของทหาร ญี่ปุ่นที่มักปรากฏในเรื่องเล่าหลักในประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่คนญี่ปุ่น ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง การเล่าเรื่องภายในพื้นที่ขุนยวมหรือ การนำความทรงจำต่างๆ ของผู้คนในขุนยวมมาสวมใส่ในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่ใช่ เพียงแค่หลักฐานยืนยันความมีมนุษยธรรมของทหารญี่ปุ่นผ่านพยานในขุนยวม เท่านั้น หากแต่พื้นที่ขุนยวมยังเป็นพื้นที่ที่อิวากิใช้นำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นคน ญี่ปุ่น” ในสังคมไทยผ่านตัวละครทหารญี่ปุ่นที่อาศัยในขุนยวมอีกด้วย

ฟูนาบิกิ ทาเกโอะ (船曳武夫 2003) กล่าวว่าคนญี่ปุ่นได้เริ่มตั้งคำถามว่าคน ญี่ปุ่นหรือญี่ปุ่นคืออะไรเมื่อได้เริ่มพบปะกับ “คนอื่น” แม้ญี่ปุ่นจะมีการพบปะกับ “คนอื่น” อย่างประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีน อินเดีย มาเป็นเวลานานแล้ว แต่การเปิด ประเทศในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) อันเป็นยุคสมัยที่ญี่ปุ่นรับอารยธรรมจากโลก ตะวันตกและพัฒนาประเทศให้เทียบเท่ากับชาติตะวันตกนั้นได้ทำให้การตระหนัก เกี่ยวกับ “ความเป็นคนญี่ปุ่น” เกิดชัดเจนขึ้นเมื่อต้องรับรู้และสัมผัสกับชาติตะวันตก อย่างใกล้ชิดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มปัญญาชนที่มีโอกาสได้เดินทางออก

¹³ การอ้างอิงด้วยวรรณกรรม เมนามุโนะซังเงสึ ในบทความฉบับนี้จากนี้ไป ผู้เขียนจะอ้างอิงด้วย “(XXX)” โดย “XXX” จะแทนด้วยชื่อตอนของนวนิยาย เนื่องจาก นวนิยายเรื่องนี้ยังไม่ได้ตีพิมพ์จึงยังไม่มีเลขหน้าอย่างเป็นทางการ การอ้างอิงด้วยบท วรรณกรรมทั้งหมดแปลโดยผู้เขียน

ไปเรียนรู้วิทยาการต่างแดน การได้ปะทะสังสรรค์กับ “ความเป็นอื่น” ของปัญญาชนเหล่านี้ได้นำมาสู่ความสั่นคลอนต่ออัตลักษณ์ของตนเอง การตระหนักเกี่ยวกับตัวตนหรือความเป็นคนญี่ปุ่นของปัญญาชนเหล่านี้จึงเกิดขึ้นเพื่อที่จะสร้างความมั่นคงต่ออัตลักษณ์ของตนเอง

ในช่วงแรกของการเปิดประเทศ ญี่ปุ่นได้สถาปนาอัตลักษณ์ของตนเองผ่านสภาพทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ ลัทธิบูชิโด และวัฒนธรรมการชงชา สิ่งเหล่านี้จำแนกความแตกต่างระหว่างญี่ปุ่นกับโลกตะวันตก หลังจากชัยชนะจากสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1905) ญี่ปุ่นเริ่มชัดเจนกับอัตลักษณ์ของตนเองเนื่องจากสามารถยืนเทียบชั้นได้เท่ากับชาติตะวันตกมากขึ้น จนกระทั่งช่วงทศวรรษ 1930 การสั่นคลอนต่อความเป็นญี่ปุ่นได้เกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อคนญี่ปุ่นเริ่มตระหนักว่าตนเองเป็นเพียง “เด็กใหม่” (船曳武夫 2003:p.115) ที่ไม่ได้มีบทบาทเท่าเทียมชาติตะวันตกอย่างแท้จริงและนำมาสู่การตั้งคำถามว่าหากญี่ปุ่นสามารถก้าวข้ามชาติตะวันตกได้จะเป็นอย่างไรต่อไป คำถามนี้จึงได้นำมาสู่การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา

ภายหลังจากการถูกทิ้งระเบิดปรมาณูที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ จักรพรรดิอิโรโตะได้ประกาศยอมแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างไม่มีเงื่อนไข ความเป็นคนญี่ปุ่นที่เคยถูกนิยามว่าต้องอุทิศตนเพื่อชาติ เพื่อจักรพรรดิอันเป็นสมมติเทพนั้นได้ถูกตั้งคำถามขึ้นอีกครั้ง ซึ่งเมนามุโนะซังเงสึก็ได้สะท้อนถึงประเด็นนี้ผ่านฉากที่โอโบริกล่าวว่า “น่าสงสารองค์จักรพรรดิ เพราะแพ้สงครามจึงนำมาสู่ผลเช่นนี้ ไม่ใช่สมมติเทพอีกต่อไปแล้ว (「敗残の兵」)” เมื่อได้เห็นภาพข่าวที่นายพลแมกอาเธอร์และจักรพรรดิอิโรโตะที่เขาค่ายกึ่งกว่าชีวิตยืนถ้ำรูปเคียงกัน ความพรัมพรุ้งของอัตลักษณ์ร่วมเดิมของคนญี่ปุ่นเช่นนี้ได้ทำให้คนญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น กลับมาทบทวนตนเองจากความพ่ายแพ้ต่อสงครามที่ผ่านมา และสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลขึ้นมาแทน

การตัดสินใจไม่เดินทางกลับญี่ปุ่นของตัวละครทหารญี่ปุ่น 3 นายในเรื่อง ได้แก่ โอโบริ (大堀) โคโบริ (小堀) และโฮริเบะ (堀部) สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นคนญี่ปุ่นในสังคมไทยในหลากหลายรูปแบบ อีวากิตั้งใจให้ตัวละครทั้ง 3 มีชื่อที่ใช้ตัวอักษร 堀 (โฮริ) ที่มีความหมายว่า “คลอง” ร่วมกันเพื่อเป็น “สัญลักษณ์” ของชายที่

สานสัมพันธ์อันดีกับหญิงต่างเชื้อชาติ” (「対決」) อย่างไรก็ตามลักษณะของตัวละครทั้ง 3 นี้กลับแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยจะเห็นได้จากการสร้างตัวละครโอบริและโอบริเบะขึ้นมาในลักษณะตรงข้ามกัน กล่าวคือ ขณะที่โอบริยึดมั่นในกฎกติกากองทัพ โอบริเบะกลับฝ่าฝืนกฎกองทัพพาสาวพม่าหลบหนีเข้ามาในไทย โอบริไม่เห็นด้วยกับการทำสงครามและรักสงบ โอบริเบะกลับเลือกที่จะเลี้ยงชีพด้วยการค้าขายอาวุธปืนและไม่สนใจสิ่งใดนอกจากการหาเงินเข้ากระเป๋าตัวเอง พฤติกรรมของโอบริเบะเช่นนี้ทำให้โอบริเห็นว่าเป็น “คนที่ไม่อยากจะคบหาด้วย” (「決意」) “เป็นพวกประเภทเจ้าเล่ห์ เจนจัดโลก และไม่เข้าใจความรู้สึกของคนอื่น” (「対決」)

นอกเหนือจากโอบริเบะแล้ว อีวากียังได้วางตัวละครโคโบริให้ซ้อนทับกับโกโบริ¹⁴ อีกด้วย ใน คูกรม โกโบริ “มีความสามารถหลายอย่างเกือบคล้ายผู้หญิง ทำกับข้าว จัดดอกไม้ เล่นดนตรี แต่ก็เป็นทหารที่ดี” (ทมยันตี, 2537, น.162) “หน้าตาดี นิสัยแกล้งดีพร้อม ไม่มีที่ติ” (ทมยันตี, 2537, น.412) อีกทั้งยังรวม “ความเข้มแข็งและความอ่อนโยนไว้ในตัวได้อย่างประหลาด” (ทมยันตี, 2537, น.227) เห็นได้ว่าโกโบริถูกสอดแทรกความอ่อนโยน “คล้ายผู้หญิง” อันเป็นลักษณะชายอุดมคติของหญิงไทย ความอ่อนโยนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นำมาสู่การละเลยหน้าที่และความรับผิดชอบต่อชาติเพื่อช่วยตัวละครไทยจากวิกฤตต่างๆ และการกระทำนี้ถูกมองผ่านสายตาคนไทยว่าเป็นการกระทำที่ดี อีกด้านหนึ่ง โคโบริใน เมนามุโนะซังเงสึ นั้นเป็นทหารหนุ่มรูปงามที่รักกับสาวกระเหียงระหว่างสงคราม ในสายตาของคนญี่ปุ่น การกระทำของโคโบรินับว่า “เป็นสิ่งที่ให้อภัยไม่ได้” (「実の戦況」) และเป็นพฤติกรรมของ “คนขายชาติ” (「芽生え」) เนื่องจากเป็นข้อห้ามของกองทัพญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ความรักระหว่างโกโบริและอังศุมาลินระหว่างสงครามที่นำมาสู่การละเลยหน้าที่ทางทหารจึงไม่ต่างจากการฝ่าฝืนคำสั่งของกองทัพไปมีความรักกับหญิงชาวกระเหียงของโคโบริ ซึ่งก็เท่ากับว่าโกโบริเป็นได้แค่เพียง “คนขายชาติ” ในสายตาของคนญี่ปุ่นด้วยกัน

¹⁴ ชื่อ “โกโบริ” เขียนด้วยตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นเหมือนกับ “โคโบริ” คือ 「小堀」 เนื่องจากบทความนี้ใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่นแบบสำนักงานราชบัณฑิตยสภา จึงขอทับศัพท์ชื่อตัวละครใน เมนามุโนะซังเงสึ เป็น “โคโบริ”

ด้วยเหตุนี้เราจะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ความเป็นคนญี่ปุ่นที่อิwaki ต้องการนำเสนอ นั้น ไม่ใช่ในคนญี่ปุ่นที่ละเลยต่อหน้าที่ที่ทหารไปหมกมุ่นกับความรักอย่างโคโบริ (หรือ โกโบริ) หรือคนญี่ปุ่นที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน หวังแต่ผลกำไรจากการขายปืนเพื่อเลี้ยงชีพตนเองอย่างโฮริเบะหรือทหารญี่ปุ่นคนอื่นๆ (รวมทั้งสามียายแก้ว) ที่อาศัยในขุนยวมหลังสงครามฯ ตัวละครทั้งสองนี้เป็นเพียงแค่ตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีลักษณะตรงข้าม (Foil Character) เพื่อขับเน้นคุณลักษณะของโอโบริ คนญี่ปุ่นที่ตั้งปณิธานไว้ว่า “จากนี้ไปอยากจะค้นคว้าเกี่ยวกับเหตุการณ์ของคนไทยและคนญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในประเทศนี้ต่าง ๆ อย่างละเอียดว่าคนญี่ปุ่นติดตรงไหน ไม่ติดตรงไหน คนไทยเข้าใจผิดเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นอย่างไรบ้าง” (「決意」) ซึ่งก็คือคนญี่ปุ่นที่ควรจะเป็นในอุดมการณ์ของผู้เขียนนั่นเอง

4. การรื้อฟื้นบาดแผลในความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น

เมื่อโอโบริตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตที่ขุนยวมต่อไป เขาได้พบกับไมตรี ปัญญาชนคนไทยที่เดินทางมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช การได้พบกับไมตรีทำให้โอโบริได้รับรู้ถึงความทรงจำบาดแผลที่คนญี่ปุ่นได้ใช้ความรุนแรงกับคนไทยในเหตุการณ์ยกพลขึ้นบกที่หมู่บ้านท่าแพ จังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวนครศรีธรรมราชบอกเล่าเกี่ยวกับญี่ปุ่นต่อกันมาว่า “ญี่ปุ่นเป็นผู้รุกราน” “ญี่ปุ่นน่ากลัวมาก”¹⁵ (ดรุณี บุญภิบาล, 2537) นอกจากนี้ ไมตรียังย้อนกลับไปถึงความน่ากลัวของออกญาเสนาภิมุขหรือที่คนญี่ปุ่นรู้จักในนามของยามาตะ นางามาซะ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยา ความกลัวต่อออกญาเสนาภิมุขของชาวนครศรีธรรมราชสะท้อนผ่านเพลงกล่อมเด็ก¹⁶ ที่ร้องสืบต่อมา เรื่องราวความ

¹⁵ ความทรงจำนี้ยังคงสืบต่อมาจนถึงรุ่นหลังผ่าน “อนุสาวรีย์วีรชนไทย 2484” ที่ตั้งอยู่ที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อนุสาวรีย์นี้ได้นำอิฐของทหารที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนี้จำนวน 116 คนมาบรรจุไว้ที่ฐานของอนุสาวรีย์ และทุกวันที่ 8 ธันวาคมของทุกปีจะมีพิธีกล่าวสดุดี วางพวงมาลา และทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้เสียชีวิต (ดรุณี บุญภิบาล, 2537)

¹⁶ มีเนื้อเพลงดังนี้ “ไอ้ลูกเหอ ลูกไก่หางหล่น ข้าหลวงญี่ปุ่น ชันซีจับเด็ก จับพวกสาวสาว บ่าวบ่าวไว้ทำมหาดเล็ก ชันซีจับเด็ก จับสินทั้งเมืองเออ” (「決意」)

นำกลั้วของคนญี่ปุ่น เหล่านี้เป็นเรื่องราวที่โอโบริและคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับรู้มาก่อน กล่าวคือวาทกรรมเกี่ยวกับยามาตะ นางามาชะถูกนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ของญี่ปุ่นในฐานะของวีรบุรุษผู้บุกเบิกและประสบความสำเร็จในดินแดนไกลโพ้น หรือผู้ปกครองที่มีเมตตาต่อชาวนครศรีธรรมราช (「決意」) ในขณะเดียวกัน เหตุการณ์การเข้ารุกรานแผ่นดินไทยของกองทัพญี่ปุ่นก็ไม่เคยปรากฏในหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2¹⁷

พ.ศ. 2533 อิวากิได้ตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง *โบกุโมะ ซามูยุกิซัง* (『ぼくモ、シャム行きさん』) นวนิยายเรื่องนี้ได้ถูกแปลเป็นภาษาไทยในชื่อเรื่องว่า *ผมก็ไปสยาม* ลงพิมพ์เป็นตอนใน *มติชนสุดสัปดาห์* เมื่อ พ.ศ. 2537 และรวมเล่มออกจำหน่ายใน พ.ศ. 2538 นวนิยายเรื่องนี้ได้นำเรื่องราวของญี่ปุ่นและไทยมาเล่าในด้านกลับกัน โดยอิวากิให้ประเทศไทยค้นพบแหล่งน้ำมันที่ใหญ่ที่สุดในโลกจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่ทำให้คนต่างชาติ โดยเฉพาะคนญี่ปุ่นต้องหันมาสนใจเรียนรู้ภาษาไทยและตกเป็นเบี้ยล่างของคนไทย ภายในโลกที่กลับตาลปัตรเช่นนี้ ทำให้ “ผม” เห็นคนไทยที่ถูกคนญี่ปุ่น เห็นการประท้วงของคนญี่ปุ่นต่อการมาเยือนของนายกรัฐมนตรีไทย เห็นนักศึกษาญี่ปุ่นต่อต้านการขาดดุลการค้าไทย ฯลฯ *ผมก็ไปสยาม* จึงเป็นความพยายามอย่างยิ่งของอิวากิที่นำความไม่พอใจต่อคนญี่ปุ่นของคนไทยในช่วงทศวรรษ 1970-1980 มาเขียนยั่วล้อด้วยการทำให้คนญี่ปุ่นตกเป็นฝ่ายถูกกระทำจากคนไทยบ้าง

“ใช่ สิ่งนี้ละที่ผมอยากจะพูดให้คนญี่ปุ่นฟัง ตอนผมไปเรียนที่ญี่ปุ่นนั้นไม่มีใครเลยสักคนที่คิดจะถามว่า วรรณคดีของประเทศไทยเป็นแบบไหน คงจะคิดว่าประเทศไทยไม่มีวรรณคดีละมัง ถึงแม้จะมีคนญี่ปุ่นบางคนที่รู้จักเมืองไทยว่าเป็นประเทศที่ยากจน เชียงใหม่มีสาวเยอะ สกปรก และคนไทยสามารถมีเมียได้หลายคน ก็พาที่มีชื่อเสียง

¹⁷ จากการสืบค้น Database ของหนังสือพิมพ์โยมิอูริ (ヨミダス歴史館) และหนังสือพิมพ์อาซาฮี (朝日 I I ビジュアル) ไม่พบข่าวหรือบทความใดๆ เกี่ยวกับการรุกรานไทยของกองทัพญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

คือมวยไทย แต่ก็ไม่เห็นคนญี่ปุ่นคนไหนเลยที่คิดจะถามว่าเมืองไทย มีวรรณกรรมอะไรบ้าง คนไทยมีความคิดกันอย่างไร ที่แะไปกว่านั้น มีบางคนว่ากรุงเทพฯ อยู่ในป่า เดินไปไหนต้องระวังงูกัด เพราะมีงูพิษเลื้อยอยู่เต็มไปหมด นี่จะเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการต่อต้านญี่ปุ่น เกิดขึ้น” (ยูจิโร อิวากิ, 2540, น.182)

ผมก็ไปสยาม สะท้อนถึงความกลัว ความทรงจำที่เลวร้าย และความไม่พอใจ ต่อคนญี่ปุ่นที่เข้ามาใช้อำนาจทั้งในด้านการเมือง การทหาร และด้านเศรษฐกิจเหนือ ไทยในแต่ละยุคสมัยนั้นได้นำมาสู่การต่อต้านจากคนไทยซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่ว่าจะเป็น ยามาตะ นางามาซะที่ถูกวางยาพิษ ขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2515 อิวากิได้ตอกย้ำประเด็นนี้อีกครั้งใน *เมนามุโนะซังเงสึ* ไว้ว่า “เพียงแต่กำลังทหาร หรือพลังทางการเมือง ชาวนครฯ ไม่ยอมรับหรอกนะครับ” หากแต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้คนญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากชาวไทยก็คือการทำความเข้าใจของคนไทย (「決意」) ตัวละครโอโบริจึงพยายามจะทำความเข้าใจต่อบาดแผลของคนไทยและพยายามชดเชยด้วยการขอโทษไมตรีและผู้คนในขุนยวมแทนประเทศญี่ปุ่นที่บีบให้ไทยเป็นชาติพันธมิตรในช่วงสงครามฯ พร้อมทั้งให้คนไทยเข้ามาทบทวนการทำร้ายตนเพื่อชดใช้ต่อความผิดครั้งนี้ โอโบริ “ไม่รู้สึกเจ็บแค้นน้อยที่ถูกไมตรีทำร้าย แต่กลับรู้สึกดีใจเหลือเกินที่คนไทยเข้าใจความรู้สึกของเขา” (「対決」) บาดแผลที่โอโบริได้รับจากการถูกทำร้ายร่างกายนั้นแม้จะเทียบไม่ได้กับบาดแผลที่คนไทยได้รับจากการกระทำของญี่ปุ่นก็ตาม แต่บาดแผลนั้นก็ได้สร้างโอกาสให้คนในขุนยวมได้ทำความเข้าใจความเป็นคนญี่ปุ่นของโอโบริ การรื้อฟื้นบาดแผลในความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นในครั้งนี้ได้ทำให้โอโบริตั้งใจอย่างยิ่งที่จะนำความรู้ภาษาไทยของตัวเองมาแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาญี่ปุ่น และให้กัญญาแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยเพื่อสร้างความเข้าใจของทั้ง 2 ชาติ มากขึ้นผ่านงานวรรณกรรม (「月光を浴びえ」)

5. ขุมทองทหารญี่ปุ่น: มายาคติความเป็นญี่ปุ่นที่ยังคงอยู่ในสังคมไทย

หลังจากที่ใช้ชีวิตที่ขุนยวมกับกัญญา 6 ปี วันหนึ่งโอโบริก็ถูกตำรวจจับกุมในข้อหาอาศัยในประเทศไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตเนื่องจากไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับกัญญา ระหว่างถูกจับกุม โอโบริได้หนีกลับมายังขุนยวมและได้พบกับเกรียงศักดิ์นักล่าขุมทองทหารญี่ปุ่น เกรียงศักดิ์ชักชวนโอโบริให้เข้าร่วมทีมด้วยเพื่อให้อยู่ตามหาโฮริเบะ ผู้ที่คาดว่าจะอยู่ที่ซ่อนของสมบัติ แต่โอโบริกลับปฏิเสธ จึงถูกเกรียงศักดิ์ตามล่าและถูกยิงจนเสียชีวิตในที่สุด จะเห็นได้ว่าตอนจบของ *เมนามุโนะซังเงสึ* แม้จะจบโดยให้โอโบริถูกจับเนื่องจากอาศัยในประเทศไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตเช่นเดียวกับสามีของยายแก้วก็ตาม แต่อวากิก็ได้เพิ่มเติมจินตนาการของตนเองโดยให้โอโบริถูกฆ่าจากนักล่าขุมทอง เพราะเหตุใดอวากิจึงต้องหยิบยกเรื่องการล่าขุมทองทหารญี่ปุ่นในไทยเข้ามาใส่ในวรรณกรรมเรื่องนี้และการล่าขุมทองของคนไทยเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงความเป็นคนญี่ปุ่นในสังคมไทยอย่างไร

กระแสตื่นขุมทรัพย์ทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย¹⁸ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ถึงปี พ.ศ. 2544 ที่มาของกระแสตื่นทองนี้เกิดจากข่าวลือการขุดพบทองคำที่ จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 (ไทยรัฐออนไลน์, 2561) ในเดือนเดียวกัน ร.ต.ท.เชาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ ได้นำบริษัทเอกชนเข้าขุดหาสมบัติที่บริเวณถ้ำลิเจีย จ.กาญจนบุรี จนกระทั่งถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2539 แต่ก็ไม่พบสมบัติใดๆ จนกระทั่งในเดือนเมษายน พ.ศ. 2544 ร.ต.ท.เชาวรินอ้างว่าพบสมบัติและพัชรพัตรจำนวนมหาศาลภายในถ้ำ แต่เมื่อนำไปตรวจสอบก็พบว่าเป็นของปลอม (ไทยรัฐออนไลน์, 2558) จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่พบรายงานว่ามีการพบขุมทองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยแต่อย่างใด การล่าขุมทรัพย์ทหารญี่ปุ่นไม่ได้เกิดเป็นกระแสเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น พ.ศ. 2514 ที่ประเทศฟิลิปปินส์มีข่าวการขุดพบพระพุทธรูปทองคำโดยคาดว่าเป็นส่วนหนึ่งของสมบัติใน “ขุมทองยามาชิตะ” ขุมทองนี้สื่อกันว่า เป็นมหาสมบัติของนายพลโทะโมะยุกิ ยามาชิตะ ผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นในเวลา

¹⁸ ดูเพิ่มเติมได้ที่ วรุฑ สุวรรณฤทธิ์. (2554). *สงครามมหาเอเชียบูรพา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, น. 113-132.

นั้นที่ได้รับรวบรวมสมบัติจากการยึดจากชาวบ้านและหน่วยงานท้องถิ่นต่างๆ ใน พ.ศ. 2529 มีข่าวลือว่าประธานาธิบดีเฟอร์ดินานด์ มาร์กอสรวบรวมขึ้นจากการค้นพบสมบัตินี้ และใน พ.ศ. 2535 อีเมลดา มาร์กอส¹⁹ ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเงินส่วนหนึ่งที่ใช้ในการเลือกตั้งของสามีมาจากสมบัติจากขุมทองยามาชิตะ แต่จนถึงปัจจุบันนี้ก็ไม่มีใครทราบความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ (師田史子 2018)

คากิฮาระ คาเงอากิ (梶原景昭 1995) วิเคราะห์ว่ามายาคติเกี่ยวกับขุมทองยามาชิตะสะท้อนถึงความทรงจำที่โหดร้ายต่อญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของชาวฟิลิปปินส์ ความทรงจำนี้ยังสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันผ่านข่าวลือเกี่ยวกับญี่ปุ่นต่างๆ เช่น การเข้ามาขุดโครงกระดูกของทหารที่เสียชีวิตเพื่อนำกลับไปทำพิธีที่ประเทศญี่ปุ่น การเข้ามาให้การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแบบให้เปล่าของญี่ปุ่นโดยการขูดวงท่อประปา ฯลฯ ล้วนทำให้ชาวฟิลิปปินส์เกิดความระแวงสงสัยว่าคนญี่ปุ่นจะเข้ามาเอาประโยชน์จากการขุดสมบัติมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ มายาคตินี้ยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างอุดมการณ์ของรัฐผ่านข่าวลือหรือเรื่องราวชวนเพื่อฝืนเกี่ยวกับสมบัติมหาศาลนี้ กล่าวคือ ในฐานะของประเทศกำลังพัฒนาที่ตกอยู่ภายใต้ผู้นำเผด็จการอย่างมาร์กอส ขุมทองยามาชิตะเป็นการสร้างความหวังให้แก่ผู้คน สร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตของชาติในทางดี โดยการสร้างจินตนาการเกี่ยวกับขุมสมบัติเช่นนี้มักพบในชาติที่ประสบภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นล่างในสังคมไม่เห็นหนทางที่จะลืมตาอ้าปากแม้ว่าจะพยายามดิ้นรนเพียงใดก็ตาม เช่นเดียวกับมายาคติขุมทองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยที่เริ่มแพร่กระจายในช่วงที่เกิดวิกฤติต้มยำกุ้ง ด้วยความหวังของผู้คนที่จะสร้างความร่ำรวยและกอบกู้วิกฤติเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติจากขุมทองนี้ (กองบรรณาธิการ, 2539)

กระแสตื่นขุมทองทหารญี่ปุ่นในไทยเกิดขึ้นพร้อมข่าวลือต่างๆ นานา เป็นต้นว่า สมบัติที่ทหารญี่ปุ่นนำมาฝังไว้คือสมบัติที่ปล้นมาจากชาวบ้านและหน่วยงานรัฐต่างๆ ข่าวลือจากชาวบ้านที่เคยทำงานให้กับทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามฯ ว่าได้รู้เห็นการขนทองคำในเวลานั้น ข่าวลือที่เกิดจากร่างทรงและพระป้าที่อ้างว่าสามารถติดต่อกับวิญญาณทหารญี่ปุ่นได้ (ไทยรัฐออนไลน์, 2558) ข่าวลือเหล่านี้จึงเป็นการสร้าง

¹⁹ ภรรยาของประธานาธิบดีเฟอร์ดินานด์ มาร์กอส

มายาคติต่อภัยความชั่วร้ายของทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เข้ามาหาผลประโยชน์ในแผ่นดินไทย ตลอดจนสร้างความชอบธรรมของคนไทยในการเข้าชุดหรือครอบครองสมบัติเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้นการไม่พบสมบัติทหารญี่ปุ่นแม้ว่าจะพยายามขุดค้นเท่าใดก็ตามกลับถูกอธิบายด้วยข่าวลือผีทหารญี่ปุ่นหลงสมบัติ หรือข่าวลือโรงงานหน่อไม้ปืบของนักธุรกิจชาวญี่ปุ่นที่แอบเข้ามาขุดสมบัติกลับไปก่อนหน้านั้นแล้ว (ไทยรัฐออนไลน์, 2561) จึงเห็นได้ว่า ข่าวลือเหล่านี้เกิดขึ้นจากความทรงจำร่วมในประวัติศาสตร์ของผู้คนในสังคม (วิศรุต พึ่งสุนทร, 2553, น.55) สะท้อนถึงการกล่าวหาโจมตีในทางลบที่ขาดหลักฐานอันสามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้ และแพร่กระจายในวงกว้างจนกลายเป็นที่ยอมรับทั่วไปในที่สุด (วิศรุต พึ่งสุนทร, 2553, น.5) ข่าวลือเช่นนี้ก็มีบทบาทต่อการควบคุมค่านิยมของสังคมและ “มีบทบาทในการสร้างแผน que การรับรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางสังคมและการรู้ที่ทางสถานภาพของบุคคลทุกระดับ” (วิศรุต พึ่งสุนทร, 2553, น.51) ด้วยเหตุนี้จุดจบของโอโบริผู้ที่พยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง 2 ชาตินั้น อาจสะท้อนให้เห็นว่าตรรกะใจที่ข่าวลือเกี่ยวกับขุมทองของทหารญี่ปุ่นยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย นั่นก็หมายความว่ามายาคติเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นยังคงผูกติดกับภาพของผู้ร้ายที่ชุกช่อนสมบัติมหาศาลที่ปล้นมาจากชาติที่อยู่ใต้อาณัติในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และการรับรู้เกี่ยวกับคนญี่ปุ่นเช่นนี้ยังเป็นการสืบทอดความชอบธรรมของคนไทยในการ “เอาคืน” คนญี่ปุ่นจากการถูกสร้างบาดแผลในประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจทำให้เกิดโศกนาฏกรรมต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นต่อไปเช่นเดียวกับความรักของโอโบริและกัญญา

6. บทสรุป

จากแรงบันดาลใจที่ได้รับจากเรื่อง *คู่กรรม* อิวากิได้สร้าง *เมนามุโนะซังเงสึ* ขึ้นโดยหวังที่จะสื่อสารบางสิ่งที่ยากจะพูดเกี่ยวกับ *คู่กรรม* ผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ แม้ว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้จะมีความทับซ้อนกันของเรื่องราวความรักของหญิงไทยและทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จบลงแบบโศกนาฏกรรม มีตัวละคร

ที่ผู้เขียนจงใจตั้งชื่อให้คล้ายคลึงกัน และนำเสนอภาพทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีมนุษยธรรมเช่นเดียวกันก็ตาม แต่การนำเสนอความเป็นคนญี่ปุ่นใน *เมนามุโนะซังเงสึ* ผ่านความทรงจำทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่ขุนยวมนั้นได้สะท้อนอุดมการณ์ความเป็นคนญี่ปุ่นในสังคมไทยที่แตกต่างจากความเป็นคนญี่ปุ่นของโกโบริใน *คู่กรรม* โดยสิ้นเชิง กล่าวคือผู้เขียนได้วิพากษ์ความเป็นคนญี่ปุ่นของโกโบริที่หมั่นตีสร้างขึ้นว่าเป็นเพียง “คนขายชาติ” ในสายตาของคนญี่ปุ่น ในขณะเดียวกัน *เมนามุโนะซังเงสึ* ก็ยังตำหนิคนญี่ปุ่นที่คิดถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน พร้อมทั้งรื้อฟื้นความบาดหมางและบาดแผลในความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นที่สะท้อนถึงการใช้อำนาจเหนือคนไทยที่ปราศจากการทำความเข้าใจคนไทยอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่อิวากิได้สื่อสารผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้คือการนำเสนออุดมการณ์ความเป็นคนญี่ปุ่นที่มุ่งทำความเข้าใจคนไทยและความเป็นไทยเพื่อนำมาสู่สัมพันธภาพอันดีของทั้ง 2 ชาติ โดยความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและญี่ปุ่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากคนไทยยังคงสืบทอดมายาคติเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นในฐานะ “ผู้ร้าย” อันแตกต่างจาก “ภาพตัวแทนความจริงของมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น” ณ ขุนยวมตามที่คนญี่ปุ่นอยากให้เชื่ออยากให้เป็น

แม้ว่า *เมนามุโนะซังเงสึ* จะขบเน้นการสร้างทำความเข้าใจอันดีระหว่างไทยและญี่ปุ่นผ่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมก็ตาม หากมองอีกแง่หนึ่ง การจงใจเลือกใช้พื้นที่ขุนยวมที่ถูกรับรู้โดยชาวญี่ปุ่นว่าเป็นพื้นที่ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของ “ทหารญี่ปุ่นตามความจริง” อันเป็นความจริงที่แตกต่างจากความจริงที่ถูกนำเสนอใน จังหวัดกาญจนบุรี (武田浩一 2003) มาผลิตซ้ำเรื่องเล่าเพื่อให้ผู้อ่านทั่วไปได้รับรู้มากขึ้นตามความตั้งใจของผู้เขียนนั้น อาจตีความได้ว่าเป็นเสมือนการพยายามโต้แย้งวาทกรรมทหารญี่ปุ่นที่โหดร้ายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ถูกเล่าในพื้นที่อื่นเช่นใน จังหวัดกาญจนบุรีในทางอ้อม ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็ได้ก้าวข้ามการผลิตซ้ำวาทกรรมนี้ไปอีกชั้น กล่าวคือ การนำเสนอของผู้เขียนไม่ได้หยุดอยู่แค่เรื่องเล่าของยายแก้วหรือการเชิดชูความดีงามของทหารญี่ปุ่นในขุนยวมเท่านั้น หากแต่ได้พยายามชำระเรื่องราวความโหดร้ายของกองทัพญี่ปุ่นในฐานะผู้กระทำที่ถูกรับรู้ในประวัติศาสตร์กระแสหลักให้สวยงามขึ้นด้วยการยอมให้คนไทย “กระทำ” ต่อร่างกายของคนญี่ปุ่นคืน เพื่อ

ประสานบาดแผลทางประวัติศาสตร์จนเกิดเป็นความเข้าใจกันเป็นอย่างดีของทั้ง 2 ชาติ ยิ่งไปกว่านั้นผู้เขียนยังพยายามจัดระเบียบความเป็นคนญี่ปุ่นแบบผู้มีอารยธรรมในสังคมไทยผ่านการขบเน้นลักษณะของตัวละครเอกอีกด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ชาตินิยมของผู้เขียนที่พยายามสร้างการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่นในไทยที่ถูกต้อง ปลดพันนาการจากการรับรู้ความเป็นญี่ปุ่นผ่านภาพของโกโบริ ภาพทหารญี่ปุ่นที่โหดร้ายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และญี่ปุ่นในฐานะสัตว์เศรษฐกิจนั่นเอง

รายการอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ. (2539, 30 ธันวาคม). 2539 ปีแห่งข่าวประหลาด. *ข่าวสด*, น. 16-17.
- แกะกล่องหนังไทย. (2538). *บทสัมภาษณ์พิเศษเจาะลึกภาพยนตร์เรื่อง “คู่กรรม” คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ (ทมยันตี) นักเขียนและนักประพันธ์*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2562 จาก https://www.youtube.com/watch?v=lw_spokDWCC.
- จุฬารัตน์ ดำรงวิถิธรรม. (2559). *ถังแดง: การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอนในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชีวลสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2556). *พิพิธภัณฑสถาน บาดแผล และการเยียวยา: สองเรื่องเล่าที่แตกต่างว่าด้วยทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2*. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 32(1), 56-86.
- เชิดชาย ชมธวัช. (2555). *ย้อนรอยความทรงจำที่ขุ่นแวม*. เชียงใหม่: นันทกานต์กราฟฟิค-การพิมพ์.
- เชิดชาย ชมธวัช. (ม.ป.ป.). *ทหารญี่ปุ่นในความทรงจำของชาวขุขุแวมในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 คู่มือนำชมพิพิธภัณฑสถานสงครามสงครามโลกครั้งที่สองอำเภอขุขุแวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน*. ม.ป.ท.. (เอกสารอัดสำเนา)
- ทมยันตี. (2537). *คู่กรรม*. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม.
- ทมยันตี. (2547). *ตามรอยโกโบริ*. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม.

- ไทยรัฐ. (2541, 3 มกราคม). แม่ฮ่องสอนทุ่มคนกว่าครึ่งร้อยสำรวจเส้นทางเดินทัพทหารญี่ปุ่น. ไทยรัฐ, น.10.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2558, 15 ธันวาคม). ย้อนรอยต้นทองมหาขุมทรัพย์ ‘ถ้ำลิเจีย’ กับ ‘ความลับ’ ของ ‘โกโบริน’. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2562 จาก <https://www.thairath.co.th/content/548853>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2561, 20 พฤศจิกายน). อภรรพณ์! ย้อนมหากาพย์ ล่าขุมทองทหารญี่ปุ่น รถไฟสายมรณะ สมบัติลับถ้ำลิเจีย!. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2562 จาก <https://www.thairath.co.th/content/1424723>.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2559). ศัตรูที่รัก : คุณค่าสงครามกับสงครามคุณค่าในคู่กรรมของทมิฬย่นตี. ถกเถียงเรื่องคุณค่า. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ดร.ณิ บุญภิบาล. (2537). นครศรีธรรมราชในสงครามโลกครั้งที่สอง. ภาริชาติ, 7(2), 27-35.
- ยูจิโร อิวากิ. (2540). ผมงก็ไปสยาม. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- รัศมี ชูทรงเดช. (2556). ใครเป็น “เจ้าของ” มรดกวัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ขุนยวม แม่ฮ่องสอน? วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา, 32(1), 9-55.
- วิศรุต พึ่งสุนทร. (2553). กอสนธิป ขาวลือและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาจากประวัติศาสตร์ยุโรปต้นสมัยใหม่และสมัยใหม่. ปทุมธานี: กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สรพรพิริ วิริยศิริ. (2533). สัมพันธมิตรถล่มบางกอกน้อย. ศิลปวัฒนธรรม. 11(8).
- เอวิตรา ศิระสาตร์. (2553). “คู่กรรม” กับความคิดของผู้เสพที่มีต่อภาพลักษณ์ของชาวญี่ปุ่นและความเป็นญี่ปุ่น” วารสารภาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 23(2).
- 岩城雄次郎 (2017年1月25日). 「タイ王国万華鏡 タイ緬国境の住民と日本軍将兵たち 第1話」. 『ちゃ～お』.
- 岩城雄次郎 (2017年2月25日). 「タイ王国万華鏡 タイ緬国境の住民と日本軍将兵たち 第2話」. 『ちゃ～お』.
- 岩城雄次郎 (2017年6月25日). 「タイ王国万華鏡 タイ緬国境の住民と日本軍将兵たち 第6話」. 『ちゃ～お』.

- 岩城雄次郎 (n.d.).『メナムの残月』. (原稿).
- 梶原景昭 (1995). 「「山下財宝」の行方」. 『年報人間科学』 16: 21-37.
- くるぞう会館 (n.d.). 「「メナムの残照」考」, [online]<http://kuruzou.zero-yen.com/sunset.htm> (参照2014年9月20日).
- 高橋勝幸 (2007). 「タイにおける第二次大戦の記憶—自由タイ、『メナムの残照』、『王朝四代記』を中心に」 (「地球宇宙平和研究所所報」 2007年12月).
- 武田浩一 (2003). 「日本語版にあたって」『第二次世界大戦でのクンユアムの人々の日本の兵隊さんの思い出』. (武田浩一 訳), 東京: 武田浩一.
- 船曳健夫 (2003). 『「日本人論」再考』. 東京: NHK出版.
- 師田史子 (2018). 「〈フィールドワーク便り〉「山下財宝」にとり惹かれる人々」. 『アジア・アフリカ地域研究』, 18(1), 86-89.

Received: July 1, 2019

Revised: May 14, 2020

Accepted: August 19, 2020